

Hakemli Makale / Refereed Article

Geliş Tarihi / *Received*: 20.08.2016 • Kabul Tarihi / *Accepted*: 07.10.2016

Nuri Pakdil'in *Umut* Adlı Oyununda Çağın Sorunları ve İdeal İnsan

Macit BALIK*

Öz

Bir düşünür ve sanatçı olarak Nuri Pakdil (d. 1934), eserleriyle fikirlerini ortak bir amaca yönelten ve öneriler getiren önemli isimlerden biridir. Yerli düşünceyi önceleyen yazar, İslâmî düşünüş ve yaşayışı temel alarak yazdığı eserlerinde zamanın kronik problemlerini ve kurtuluş yollarını, analiz, tespit ve çözüm getirme aşamalarıyla birlikte ele alır. Nuri Pakdil, özellikle oyunlarında çağdaş insanın yaşadığı bunalımların ve açmazların kaynaklarını araştırır. İlk oyunu olan *Umut*'ta (1974) da evrensel anlamda insanın varoluş problemleri, konumu, Tanrı'dan ve doğadan uzaklaşması temel sorunsallar olarak öne çıkarılır. Pakdil, insanı kuşatan çağcıl sorunlara getirdiği öneriler ve ideal insanın sahip olması gereken nitelikleri oyunun ana izleği haline getirir. Bu çalışmada, Nuri Pakdil'in *Umut* adlı oyununda, modern zamanın insanı kuşatan sorunları ve ideal insanın inşasına ilişkin tespitler tematik açıdan analitik bir bakışla değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Nuri Pakdil, çağ, ideal insan, tiyatro, Umut.*

Contemporary Problems and Ideal Human in Nuri Pakdil's Play *Umut*

Abstract

Nuri Pakdil (born in 1934) is a thinker and artist, who focuses his thoughts on a target and brings proposals about contemporary problems. Scrutinizing in local thought, Pakdil handles chronic problems of time and their solutions depending on Islamic thought and life, with analysis, detection and solution phases. Pakdil especially examines the sources of crisis and depression experienced by modern human in his plays. Basic problems such as existence problems of human, his place in universe, separation from God and nature are highlighted in his first play *Umut* (1974). Pakdil makes his propositions related with modern problems that encircle people and qualities required for the ideal human main theme of his play. In this article problems of modern human and proofs for building the ideal human are thematically analyzed.

Key Words: *Nuri Pakdil, age, ideal human, theater, Umut.*

* Yrd. Doç. Dr. Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi,
mbalik@bartin.edu.tr

Giriş

Nuri Pakdil, bir sanatçı ve edebiyatçı olmasının yanı sıra fikir ve tavır geliştirme yönleriyle de öne çıkan, etkili ve tutarlı söylemlerini aynı zamanda edebi eserlerine de yansıtan ve Türk kültür hayatında temsil ettiği damarla bir aksiyon adamı olduğunu gösteren önemli şahsiyetlerden biridir. Pakdil'in, hayatı ve sanatı birbirinin tamamlayıcısı olarak görmesi, eserlerinin aynı zamanda fikirlerin belirgin izlerini taşımasını da kaçınılmaz kılmaktadır. Toplumsal ve kültürel hafızamızda edebiyatı yaşantısıyla özdeş kılabilen az sayıda isimden biri olarak Nuri Pakdil, doğru bildiği tavır, eylem ve tutumlarını nevi şahsına münhasır duruşuyla bütünlük içinde tutmuştur. Türk düşünce atlası içinde "yerli"liği tecrübe-sanat-fikir birlikteliği üzerinden inşa eden Nuri Pakdil, "yerliliğe İslâm'ı temel yapan bir eğilimin önemli bir basamağını oluşturmaktadır. O, söz konusu eğilimin diğer temsilcileri (Mehmet Âkif, Necip Fazıl, Sezai Karakoç) gibi bu düşüncenin var olabilmesi için kendine düşen ödevi hakkıyla yerine getirmiş"tir (Alver, 2004: 43). Pakdil'in fikir haritasının ana hatları, en geniş anlamda çağdaş toplum ve insanın analiz edilmesi üzerinden çıkarılabilir. Köksal Alver'in tespitiyle, "onun temel yönelimi olan analiz, tespit ve çözüm getirme aşamalarını da içermektedir. Yöntem olarak hem anlamayı hem de somut önerilerle oluşturulan yargılamayı kullandığı görülebilir. Analizi, belli kavramlar ve ilişkilendirmeler çerçevesinde kendini bulur. Kimlik sorunu (kimlik kaybı, başkalaşan kimlik), yabancılaşma ve insanın kayboluşu, teknoloji ve çağdaş insan / toplum ilişkisi, Batılılaşma ve ulusun dönüştürülmesi gibi temel sorunların tartışılmasıyla yüklü bir düşünce haritasıyla okuyucunun karşısına çıkan Pakdil [...] bir şeyi daha öne çıkarır: hatırlatma eylemini; insana, kendisini, toplumunu, hâlini, geleceğini hatırlatır" (Alver, 2004: 43).

Nuri Pakdil'i "yaşayarak yazan, yazarak yaşayan bir yazar" olarak nitelendiren Şaban Sağlık'a göre yazar için "yazmak, 'tavır' ve 'eylem' demektir. Bir başka ifadeyle Nuri Pakdil 'yazma'yı, yani yaşadığı hayatı 'kayıtlara geçirmeyi' bir yaşama biçimi haline getirmiştir" (Sağlık, 2004: 93). Pakdil'in yazı, edebiyat ve sanat anlayışıyla bunlara yüklediği misyon; savunduğu ilkeler, tavır ve duruşuyla bir arada değerlendirildiği müddetçe anlamlı ve anlaşılır olmaktadır. Zira o, yayıncılığında dergiciliğine, yazarlığından şairliğine kadar bütün edimlerini aynı tavır çerçevesinde gerçekleştirmiştir. Bu tavrın tek amacı "insana ulaşmak ve onu savunmak(tır). Tek evrensel birim, ölçü birimi insandır. Çünkü burada yoğunlaşmaktadır insanın yaratılış bilgeliği ve yaratılış gerekliliği. İnsan yeryüzüne bir sorumlulukla gönderilmiştir. Doğumla birlikte her insan yeryüzüne eklenen bir sorumluluktur ve onun ödün vermeden savunması gereken tek gerçek, kendi anlamı, kendi sorumluluğudur. Bütün anlamlar insanda birikmiştir: başlangıçta insan yüklendi çünkü sorumluluğu. Bu bir varoluş sözleşmesidir" (Şakar, 2004: 64).

Nuri Pakdil'in insan odaklı fikir yapısının tamamlayıcı parçalarından biri de çağ meselesidir. Pakdil'e göre çağı sosyal ve siyasi yönüyle anlama gayreti, bireyi anlamaya giden asli yoldur. 19. ve 20. yüzyılda gelişen sosyo-ekonomik ve siyasal hadiselerin bireyin yaşamı üzerindeki kuşatıcı etkisi, kentin karmaşık dokusu içerisinde kendisini yalnız ve mutsuz hisseden, bundan ötürü de kaçınılmaz olarak yabancılaşmış, başkaldıran bireyi üretmiştir. Modernizmle birlikte kitle-insanın ortaya çıkışını kendi düşünce ve referansları doğrultusunda okuyan Pakdil; yozlaşma, 'saçma' düşüncesi ve bunalımın hangi yöntemlerle aşılabileceğine ilişkin fikirler üretmiştir. Yazar, çağı ve insanı değerlendirirken "İpi kopmuş deve" metaforunu kullanır: "İpi kopmuş deve gibi ortalıkta dolaşılıyor çağ. Bu çağı tutmalı bir yere, sağlam bir yere bağlamalıdır. İnsanlar bağısızlığın sıkıntısını duyuyorlar. Bu sıkıntı olumsuz davranışa iteliyor onları: Başkaldırmaya" (Pakdil, 2015: 12). Bunları dile getirirken 20. yüzyıl insanı ve içinde bulunduğu durumu tikslenme, baskı, yanlışlık gibi kendi dünyasında kavramsallaşmış ve pratiği olan kelimelerle ifade eder: "20. yüzyıl insanı bir yön yanlışlığı içindedir. İnsan şeytanları önlerini kesiyorlar insanların. Her ülkede iç baskı, buralarda etkisini duyuran dış baskı, yoğunlaştırıyor bunalımı. İlenç üstümüz başımız. Exupery 'Çağımızdan tiksiniyorum derken', çağının tanığı olduğunu göstermiştir. Tikslenme bir şeyi kurtaramaz. Bir adım daha atarak etkin davranışlar göstermeliyiz" (Pakdil, 2015: 13).

Pakdil fikir dünyasındaki temel izleklerden biri yaşanan çağda insanın aşılabilir sandığı düşünceler(i)dir. Zira o, insanın varoluşuyla başlayan uzun sürece tanıklık etmek ister. Bu itibarla, Pakdil fikir atmosferi içinde insan ve aşamadığı halleri, çağ sorununda olduğu gibi fikirlerinin odaklandığı temel alanlardan biri olarak belirginleşir. Ona göre "insan, ödün vermeden büyük bir savunmaya girişmelidir; modern dönemde yitip giden anlamdır savunulacak olan; yani insan olmanın anlamı. İnsan, kendini yüceleştiren, diğer varlıklardan ayıran gerçeği bulmak ve o bilinçle çağa yaklaşmak durumundadır. İnsan, kendi anlamını da, ancak, manevi içeriğini zenginleştirdikçe kavrayabilecektir, iç dünyasının gizine ulaştıkça bulabilecektir. Çağdaş insanın büyük bir yalnızlık içinde oluşunun nedeni, kendini yapayalnız hissettiğindeki sır bu temel kategoride saklıdır" (Aktaran: Alver, 2004: 45). Pakdil, tespit ettiği bütün sorunların ardından yapılması gerekenlere dair öneriler getirir. Sorunların köklü bir biçimde çözümüne odaklanan yazar, öncelikle köken sorununun tartışılmasından yanadır. Tek kökenin din olduğu fikrini tüm yaşamının ve edebi eserlerinin oluşumundaki esas motivasyon olarak önerir ve dinin, 'birlikteliğin ve devam pratiğinin' dayanağı olarak telakki edilmesi gerektiğine vurgu yapar. Düşüncelerin ve yaşamın bu temel üzerine inşa edilmesi durumunda dinin penceresinden çağın ve insanın sorunlarının çözümü kendiliğinden gelecektir.

Pakdil'de Tiyatronun İşlevi

Pakdil'in çözüm noktasındaki ilkelerinden biri, edebiyatın, yazının, insanın sorunların çözümündeki etkili enstrümanlar olduğudur. O, bireyin yalnızlıktan, yabancılaşmadan, bunalımdan kurtulması, varoluşunun gayesini ve hikmetini bilmesi için yazmak gerektiğine inanır. İslâmî esaslardan beslenen edebiyatın hikmet ile bir araya getirilerek hakikati ortaya çıkarmaktaki en etkin yollardan biri olacağı, Pakdil'in eserleriyle de ortaya koyulan pratiklerle desteklenir. Bu minval üzere, onun diğer eserlerinde olduğu gibi, tiyatrolarında da temel amaç insana varoluş maksadını yeniden hatırlatmak ve Tanrı'yı insana algılatmaktır. Çağın korku, absürd, yalnızlık ve bunalım gibi insanı sarmalayan problemlerinin arkasında Tanrı'dan uzaklaşmayı gören yazar, bunlardan kurtulmanın tek yolunun Tanrı'ya yönelme, inanma olduğunu, tiyatronun da bu yönelişe hizmet etmesi gerektiğini şu sözlerle vurgular: “Tanrısız bir dünya kurmak için herkes birleşti sanki. İşte burada çıkıyor ortaya tiyatro, tiyatronun öz görevi: Tanrı'yı insana yeniden duyumsatmak. Yeniden insanı göğe baktırmak, gökle yer arasında ilişkiler kurdurmak. Tanrı'yı algılatmayı amaç edinmeyen bir tiyatro olamaz, yaşayamaz artık. Çünkü yeryüzü, Tanrısızlığa bundan daha ileri bir noktada dayanamaz artık. Ya Tanrı'yı algılayacağız, ya öleceğiz toptan” (Pakdil, 2015: 156).

Pakdil, bu fikirleri merkeze alarak yazdığı tiyatrolarında “yabancılaşmış çağdaş insanın yaşadığı açmazı örnekler. Eserlerde bireyin yaşama imkânlarını gözetmeyen çağdaş ilkelerin, toplumsal dayatmaların, onu nasıl bir girdabın içine ittiği ve giderek de onu ezip yok ettiği ağırlıklı olarak işlenir” (Tosun, 2004: 119). Pakdil, fikirlerinin taşıyıcısı işlevini yüklenen oyunlarında çağdaş insanın yaşadığı bunalım ve acıların nedeni ile yeryüzündeki haksızlıkların, sömürünün kaynaklarını araştırır. Sevgi ve hoşgörünün toplumdaki çekilmesinin, yaygın bir biçimde görülen bunalım ve yabancılaşma gibi sorunların kaynağı olarak da insanın Tanrı'dan uzaklaşmasını yine oyunlarında dile getirir. Nuri Pakdil tüm oyunlarında hemen hemen aynı temaları işler. *Umut* (1974), *Korku* (1980), *Put Yapımevleri* (1980) ve *Kalbimin Üstünde Bir Avuç Güneş* (1980) adlı oyunları birbirinin tamamlayıcısı şeklindedir ve bu nedenle tematik açıdan bakıldığında tümünü tek bir oyun olarak okumaya imkân tanıyacak denli izleksel ortaklıklar göze çarpar. Ana tema olarak bazen bir Soruşturmacı'nın veya bir Tanık'ın, bazen de Bay'ın veya İşçi'nin şahsında çağı algılama / algılatma çabası söz konusudur.

Çağ Meselesi ve İdeal Bireyin İnşası

Pakdil'in ilk tiyatrosu olan *Umut*, yazarın dünya görüşünü yansıtan içeriğiyle ele alınmayı gerektirir. Bu dünya görüşünün temeli tiyatronun adı ile doğrudan ilişkilidir. Mustafa Kutlu'ya yazdığı bir mektubunda “Sürekli umut

içinde olalım / Eylem bizim mahallemizdir” (Pakdil, 2004: 350) diyen yazar, yalnız, bunalmış ve yabancılaşmış çağ insanına umut vermek gayesi taşıdığı teatral bir yapı içinde bu metniyle ortaya koyar. Tiyatro metinlerinde, sözün eyleme dönüşmesi, onu diğer edebi metinlerden ayırmaktadır. ‘Eylem’ ise, Nuri Pakdil'in üzerinde hassasiyetle durduğu kavramlardan biridir. “Eylem yapıyorum, o halde varım” (Pakdil, 2015: 158) sözü, yazarın neden oyun yazarlığına yöneldiğini izah etmeye yeter. Nuri Pakdil'e göre edebiyatın ve incelememize konu olması itibarıyla tiyatronun başat işlevi, insana yeniden tek sığınağı olan Tanrı'ya inanma gereğini duyurmaktır. O, “Tanrı Tiyatroya Girecek” başlıklı yazısında tiyatronun işlevini şöyle açıklar: “Tanrısız bir dünya kurmak için herkes birleşmiştir sanki. İşte burada çıkıyor ortaya tiyatro, tiyatronun öz görevi; Tanrı'yı insana yeniden duyumsatmak. Yeniden insanı göğe baktırmak, gökle yer arasında ilişkiler kurdurmak. Tanrı'yı algılatmayı amaç edinmeyen bir tiyatro olamaz, yaşayamaz artık. Çünkü yeryüzü, Tanrısızlığa bundan daha ileri bir noktada dayanamaz artık. Ya Tanrı'yı algılayacağız, ya öleceğiz toptan” (Pakdil, 2015: 155-156).

Nuri Pakdil, iki bölüm dört tablodan meydana gelen *Umut*'ta, bilinçli bir şekilde olayın zamanını, geçtiği mekânı muğlak bırakır (mekân sadece kent olarak belirir ve hangi kent olduğu bildirilmez). Öte yandan kişilere de özel isimler vermek yerine bay, bayan, işçi, söylevci gibi adlandırmaları uygun görür. Bu tercihlerin temel amacının mesajın / önermenin -belli bir zamana, uzama yahut bir topluma yönelik olması değil- evrensel manada insanı ve değerlerini kuşatmasıdır. Oyunun başında ayrıntılı bir dekor tasviri, kişilerin listesi, öndeyiş bölümü ve Söylevci'nin konuşmasına yer verilir. “Belli bir olay örgüsünün olmadığı ve sahnede tiplerin mesajını verip çekildiği oyunda, ‘eyleme dayalı ancak o eylemi duruma indirgeyen ve merkezinde yine evrensel durumu barındıran’” (Aydemir, 2013: 13) bir kurgu söz konusudur. Oyundaki her karakterin yetkin, bir düşünme gücü ve evrensel mesajları vardır.

Soyut bir kurgu ve kurgunun bütün nüanslarını ören metafiziksel bir harçla anlatılan olayda ‘sapık bir kentin’ durumu tasvir edilerek oyuna başlanır. Düşsel öğelerin yer aldığı, hayal gücünün sınırlarını zorlayan bu anlatımla yazar, farklı bir dille, sıra dışı bir benzetmeyle oyuna başlamıştır. Yazar, düşsel öğelerin yer aldığı, hayal gücünün sınırlarını zorlayan bu anlatımla, farklı bir dil ve sıra dışı bir benzetmeyle oyuna başlamıştır. “Katran dolu bir kazan, üzerinde kapağı. Kurbanlar çoğalsa da, kapak çivili kazana. İçinde kentliler. Kent, gerillalarla kuşatılmıştır: Gecekondu. Uzakta, çok uzakta, birden çok yakında, düşsel yumruk belirtileri” (Pakdil, 2015: 7). İmge ve çağrışım dolu bu benzetmelerde kent, katran dolu bir kazanı andırmaktadır ve katran dolu bu kazan, bir yönüyle cehennemi simgelemekte ve insanları sarmaktadır. Kurbanların çoğalması (insanlar) bu kazana mukavemet etmek için yeterli değildir. Kurbanlar olarak kentteki insan yığınına dikkat çeken yazar, insanların doğadan uzak kalışını ve

kent ile doğanın ters düştüğünü imgelemektedir. Böylesine karanlık ve ıssız bir durumun var olmasının nedeni ise, “herkes bir Kötü Ruh’ a bağlamaktadır bunu” (Pakdil, 2015: 10) sözleriyle açıklamıştır. Kötü Ruh’un kuşattığı kent, modern insanın yaşadığı çağı anlatmaktadır. Kavramları çağrışımlarla dolu olan olay örgüsünde kendine ve topluma yabancılaşmış, sahip olduğu değerleri unutmuş, bilincini yitirmiş, yalnızlık ve bunalım içindeki insanın halleri ve bu haliyle Tanrı’sızlaşan dünyadaki eksik konumlanışı vardır. Oyun bu amaç ve sistem üzerine kurgulanarak biçimlendirilmiştir.

Umut’ta yazarın tespit ettiği temel problemlerden biri toplumsal bunalım ve açmazların, insanları kuşatmış olan inkâr ve nefret unsurundan kaynaklanıyor olmasıdır. Karakterler tarafından sıkça vurgulanan bu olgu oyunun bütününe yansımıştır. Doğadan ve kendi değerlerinden, varlık bilincinden kopan insan, kitle-insana dönüşmüştür. Bu çağ içinde insanlar, kanıksanmış bazı davranışlarla bir meta gibi hayatlarına devam etmektedir. Farkındalık ve algılama problemleri yaşamaktadır. Kitle-insan, bir bakıma insan olduğunu ve bir gün öleceğini, sonsuzluğa kök salacağını bile unutmuş; hayatın içinde gündelik uğraşlarla maddesel bağları kuvvetli oyunlar oynamaktadır. “Oyun. Hepimiz için. Güzel oynuyoruz değil mi? Kaç bin yıldır sürüyor, o kelime de düştü işte. Nedir bilin bakalım avucumun içindekini? Büyükler için bir oyuncak. Mezar demek istedim oyuncağa. Özür dilerim, mutlu topluluğunuzu tedirgin etmek istemezdim bu kelimeyle. Ama büyük küçük, yoksul zengin, yöneten yönetilen, savaş yapan, barış isteyen, kim olursak olalım, hepimizin ilgi duyması gereken bir kelime değil mi?” (Pakdil, 2015: 23). Yazar, bu çağda her insanın hayattaki rolünü oynadığını ve oyunun sonunun belli olduğunu vurgular. Oyun ve oyunun sonunun belli oluşundan, insanın bilinçli bir şekilde karakterini öz değerleriyle inşa etmesi gerekliliğine varılır. Sağlam bir karakterle, varoluşun gayesini anlamış, şuurlu hareket eden insan, varoluş konumuna ulaşmıştır.

Umut’un tematik örgüsü içinde öne çıkarılan hedef; insanı düşündürmek, bilinçlendirmek, farkına vardırarak ve yaşadığı zamanı ona algılatmaktır. “Alman tiyatro yönetmeni Hans Schweikart, çağımızda her yönden tehlike içinde ve tehdit altında bulunan insanlar için tiyatronun sorumluluğunu şöyle açıklamıştır: Tiyatro, seyircisine, kendi yaşantısından bilmediği şeyleri, yani daha çok bilmekten kaçındığı gerçekleri göstermekle yükümlüdür” (Aktaran: Nutku, 2013: 22-23). Nuri Pakdil’in *Umut*’unda da, çağımız insanına, bilmekten, düşünmekten kaçındığı gerçekleri algılatma hedefinin merkeze alındığını görmek gerekir. Zira, modern çağın insanı, kitle-insana dönüşmüştür. Her gün aynı ezberi tekrar eden ve bir madde gibi hareket edip, madde dünyasını zenginleştiren fakat ruh dünyasını unutan, manevi değerler yönünden boşlukta kalmış insanı, yeniden, bu değerler sistemiyle bilinçlendirmek Pakdil’in oyunundaki temel hedeflerdendir. Dünya’nın varoluşundan beri insan, varoluşsal bir çaba ve kaygı içindedir. Bu çağda insanın içinde bulunduğu bunalım, yalnızlık ve yabancılaşma gibi karabasanlardan bilinçli

bir şekilde düşünüp değişerek kurtulacağı da oyunun önemli tematik unsurlarından biridir. Çünkü insan sorumlu bir varlıktır. Yaşadığı toplumda, başta Tanrı'ya karşı, kendisine karşı ve insanlara karşı sorumluluğu vardır. “İnsanın kendisini ve dünyasını oluşturması (sorumlu olması) ve sorumluluğun farkında olması oldukça ürkütücü bir kavrayıştır” (Yalom, 2014: 345). Oyunun başında Söylevci'nin, “keskin bir bilinç önce, bir engel kaldı aşamadığımız. Bilinçsizlik. Hepimiz bilinçli olsak durum böyle mi olur?” (Pakdil, 2014: 14) sözleri, ideale ulaşma sürecinde bilincin ve insan olmanın getirdiği doğal sorumluluğun farkına vardırılmasına matuftur.

Pakdil'in fikir dünyasının yansımalarını barındıran oyunun hareket noktalarından biri, modern toplumda ve yaşanan çağda Tanrı'yı unutma ve inkâr tablosunun ortaya çıkmasıdır. Bu oyunda verilmek istenen, temellendirilen esas fikir Tanrı'yı unutan insana O'nu tekrar hatırlatmak ve Tanrı'yı hatırlama sorumluluğunun bilincini taşımasına kaynaklık etmektir. Bu yönüyle Pakdil, *Umut* adlı oyununda, çağının inkâr tablosunu ortaya koyarak tiyatroya farklı bir işlev yüklemiştir. Tanrı'yı algılatmayı amaç edinmeyen bir tiyatro düşünemediğini söyleyen yazar, toplumun Tanrı'sızlığa dayanamayacağı yönündeki sözlerini *Umut*'un kişileri aracılığıyla ülküsel bir değer kabul eder. Pakdil, “Bunun için yeniden evrensel bir yaklaşım gerekli tiyatroya. Kuşkusuz, insan, yaratıldığından beri evrenseldi. Ama konumu, hiç, böylesi geniş boyutlara varacak denli düşündürücü, acıklı, yalnızlık içinde olmamıştı” (Pakdil, 2015: 156) sözleriyle insana, konumunu ve varoluş amacını göstermek gibi bir hatırlatma öncelenmiştir. Zira insanın konumu, kendi varoluş sorununu algılaması için mühimdir. Yaratılıştaki konumunun farkındalığına ulaşan insan, toplumsal boyutuyla ideal insan seviyesine ulaşacaktır. “İnsan, hangi ülkeyi alırsanız alın, konumunu bilmiyor bugün. Bilse, doğrulabilir, elini kalbine götürebilir. Kalbini dinleyebilir, ölümsüz bir ruhu olduğuna inanabilir” (Pakdil, 2015: 156). Ölümsüz bir ruhun farkına varabilen insan, böylelikle bu amaç doğrultusunda, evrensel değerleri ruhunda barındırabilecektir.

Umut' un öndeyiş bölümünde “Çok hafif başlayan, giderek yükselen, kesilir gibi olurken yeniden çılgınca yükselen, tekrar hafifleyen müzik, çağın inkâr grafiğini algılatmayı amaçlar. Arkasından gelen homurtu da, yadsımasının albastısını duyurmak içindir” (Pakdil, 2015: 162) diyen Pakdil, çağın en temel sorununa, inkâr yanlışlığına vurgu yapar. İnkâr ise, insanın varoluşsal amacını unutmasına sebep olmuştur. “Bir kişi var olmayı unutma durumunda yaşıyorsa madde dünyasında yaşayıp kendini sıradan bir hayat oyalamalarına kaptırmıştır. ‘Düzeyi düşmüştür,’ ‘boş gevezeliğe’ kaptırmıştır kendini, ‘onların’ içinde kaybolmuştur” (Yalom, 2014: 53) şeklindeki değerlendirmeler, insanın, var olma kaygısını unuttuğu yönündedir. Pakdil'in *Umut*'a yansıtılan düşünce ikliminde insanın var olmayı / varlığındaki anlamı düşünmesi onu Tanrı inancına götürecektir ve böylece ruhundaki sonsuzluğu yakalayacaktır. Pakdil, “Tanrı'ya inaniş,

Tanrı'ya bağlanış iyi eder insanın yüreğindeki inmeyi, 'insanların, gözleri dalgın dalgın, çekirgeler gibi yayılmış, o çağırana koşarak gömütlerinden kalkacakları' bir güne inanmadan geçmez bu inme" (Pakdil, 2015: 14) sözleriyle izlenmesi gereken yöntemi kurgusal yapının temeli olarak öne çıkarmıştır.

İnsan, ancak Tanrı'ya inanma gücüyle varlığını anlamlı kılacaktır ve yaşamından geriye en gerçek fikir, sahip olunan en anlamlı duygu olarak yalnız Tanrı inancı kalacaktır. Bu öğretiyi vermek isteyen Pakdil, oyunda insanın engin bir güçle ve bu öğretiye sahip çıkabilecek kapasitede yaratıldığını da anlatmıştır. "Ona göre insan, sonsuz âleme eklenen, sırları çözmeye çalışarak varoluşunu anlamlandırmaya çalışan ve büyüklüğü de 'sorumluluğu yüklenişinden gelen' bir varlık olarak tanımlanır" (İlhan, 2013: 109). Bu fikirler insanın sorumluluk bilinciyle yaratıldığını ve sonsuz âlemde anlamını bulma gücüne sahip olduğunu göstermektedir.

Hayatın manasını ve varoluşsal değerlerin sadece Tanrı inancı ile mutlak surette karşılık bulacağını vurgulayan yazar, sonsuzluğa ulaşmak ve onun gizlerini çözmek için Tanrı'ya ve onun eşsiz ilmine inanmanın önemini belirtmiştir. Kutsal bilinç Tanrı ise, insanın kendi bilincini geliştirmesi ve sonsuz bilince inanması gerekir. *Umut*'ta Pakdil'in fikirlerinin büyük ölçüde taşıyıcısı olarak işlev kazandırılan Bay'ın bilince ilişkin sözleri yazarın fikir dünyasını açıklamaktadır: "Özgürlükle tutsaklık arasında ince bir zar var. İşte böyle. Görüyor musunuz? Yeni bilgiler yeterli değil bunu anlamaya. Bilincimiz de sürekli beslenmeli. Bol vitaminli kitaplarla" (Pakdil, 2014: 38). Bay'ın bu sözleri tutsaklıktan kurtulmak ve Tanrı'ya ulaşmak için bilincin gelişmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bilinç, etkin zihinsel aktiviteyi, karar vermeyi ve zamanın algılanması ile varoluşsal anlam arayışını içine alıyorsa, bu bağlamda oyunun etkin bir bilinç oluşturma amacını farklı bir yaklaşımla yeniden gösterme maksadı olduğunu belirtmek gerekir. Etkin zihinsel süreçle ve karar vermeyle insanın, zamanı algılama ve yönlendirme gücüne kavuşarak, düşünsel/ruhsal bir değişim yaşayarak varoluşunu anlamlı kılacağı fikri tematik bağlamda çok değerli bir yere sahiptir.

Nuri Pakdil'in çağ sorunları içinde insanın ruhsal açmazlarını, yalnızlığını, yabancılaşmasını ve mutsuzluğunu ortaya çıkaran önemli bir etken olarak kent yaşamı ve doğadan uzaklaşma yanlılığı *Umut*'ta vurgulanan evrensel değerlerin farklı bir yüzünü teşkil eder. Kentin apartman yığını haline gelmesi ve içinde doğayı barındırmaması da onu anlamsızlaştıran temel sebeplerdendir. Bay'ın, "Kent, doğaya ters düşmeye başladı mı anlamsızlaşıyor. İnsanın konumu ıssızlık oluyor böyle bir kentte: Oysa insan ıssızlığını gidermek için geldi dünyaya" (Pakdil, 2014: 31) sözleri, insanların, kentte anlamsız yığınlar halinde kendine ve konumuna yabancı kaldığı gerçeğini vurgulamayı amaçlar. Kentin bu 'karanlık' konumunun daha geniş bir coğrafyayı simgelediğini Bayan'ın, "Kentin konumu ülkeyi mi simgeliyor?" sorusuna, Bay'ın verdiği "Kıtamızı da" cevabı

açıkça göstermektedir. Bununla birlikte kentin “Kötü Ruh” tarafından da kuşatıldığına vurgu yapılmaktadır. Kentin, doğayla oluşturduğu tezat ile Kötü Ruh arasındaki ilişki Bay ve Bayan’ın diyalogları aracılığıyla verilir. Pakdil, Kötü Ruh’u çağın insanını kuşatan, onları mutsuz, umutsuz, yabancılaşmış bireyler haline getiren düşünceleri ve yaşam biçimlerini sembolize etmek üzere kurgular. İdeal insanın kendini yeniden var edebilmesinin en önemli yolu olarak kötü ruhtan kurtulmak gerekliliği öne çıkarılır. Pakdil, bu sorun karşısında çözüm önerilerini yine Bay’ın konuşmaları aracılığıyla ortaya koyar. Sözelimi Kötü Ruh’un karanlığından ve kentin konumunun, bu karanlık durumdan kurtulması için şiirin önemli olduğu düşüncesine vurgu yapılır. Bay’ın “Kesinlikle bildiğim şudur: Kötü Ruh, en çok şiirden korkuyor.”(Pakdil, 2014: 47) sözleri şiirin, varlığın kuşatılmasındaki ve anlam bulmasındaki önemini göstermektedir. “Şiirle elde edilen doyum aynı zamanda bir açlığın başlangıcıdır. Çünkü her şiir insan’ın bütünle arasında bulunan mesafe hakkında sahip olduğu bir bilinçlilik durumudur, her şiir insanın bütüne olan hasretini kanıtlar” (Aktaran: İlhan, 2013: 111). Pakdil *Umut*’ta, bu yönüyle şiire etkin bir işlev yüklemiştir. Kötü Ruh, şiirin bilinç oluşturma ve farkındalık yaratma gücünden rahatsızlık duymaktadır. Oyunda, aynı zamanda, modernizmin getirdiği yabancılaşma bunalımına karşı insanın özünde var olan ve şiirle temsil edilen birtakım manevi değerleri yeniden hatırlamanın, idrak etmenin bu bunalımı ortadan kaldırılabileceğine dair güçlü bir vurgu yer alır.

Yazarın fikrî yazılarını içeren *Biat II* (1977) adlı eserinde öne sürdüğü görüşlerin teatral bir kurgu olarak *Umut*’ta da yer alması ideallerinin, Pakdil’in sanatsal yaratıcılığının itekleyici gücü olduğunun kanıtıdır. *Umut*’ta tiyatro kişisine yabancılaşma bağlamında söyledikleri, denemelerinde kendi söylediklerinin kurgusal yapı içinde tekrar vurgulandığı anlamına geldiği gibi, yaşayışı, sözü ve sanatını aynı amaca yönelttiğini kanıtlar niteliktedir. Pakdil, oyunlarına da yansıyan bu durumu şu sözlerle izah eder: “Yoğun bir yabancılaşmanın, kendi kültüründen kopmayı öneren resmî bir öğretinin buyruk kesildiği bir dönemde algılamaya başladık dünyayı. Önce, bu yoğun etkilerden kurtarmak gerekiyordu usumuzu. Ancak bundan sonra daha iyi algılayabilecektik, dünyayı, çağı. Bizim kuşağın en büyük şanssızlığı, daha dünyayı, çağı algılamadan önce, dikilen bu engelleri kaldırmak zorunda kalmış olmasıdır. Kuşkusuz *Umut*’ta kuşağının verdiği kültür savaşımının, yabancılaşmaya karşı koyuşun izleri de vardır” (2015: 160). Çağın esas sorunlarından biri olarak yabancılaşma sorunundan kurtulmanın yolu Pakdil’e göre düşünmektir: “Önemli olan düşünmektir. İnsan, evrensel bir düşünceye bağlı değilse, yaşamı da yorumlayamaz. Çünkü bir insan bile yalnız başına bir ülkedir, evrensel bir olgudur. Belli topraklarla çevrik, dar bir açı çürütüyor insanı. Hele uygulayimbilimsel atılımlarla dolu olan çağımızda, insanı anlamak, insanı yorumlamak için, dünyayı bir yuvarlak bomba gibi karşımıza alıp irdelemek zorunlu”dur (Pakdil, 2015: 27). Yazar böylece, yabancılaşma sorunu karşısında,

insanı öze alarak evrensel bir boyut ile irdeleme fikrini ortaya koymuştur. İnsanın, yabancılaşma bunalımına karşı, kendi öz kültürü ve değerleri ile kuşatılması gerektiği de evrensel bir mesaj olarak *Umut*'ta karşımıza çıkmaktadır.

Oyunda, 'ölüm' düşüncesi üzerinde ayrıca durulmaktadır. Söylevci'nin ardından sahneye gelen Bay, modern insanın pek de hoşlanmayacağı bir konu olan ölüm bahsini açarak okuru / izleyiciyi tedirgin etmek ve ardından da düşündürmekle, onların varlık- yokluk ve hayat-ölüm bilincine sahip olmalarını istemektedir. Ölümün, Bay tarafından söz konusu edilmesinde, modern insanın, üzerinde konuşmaktan çekindiği bu bahisle, onun ruhsal erginleşmesinde önemli bir dönemeç olacağı fikri yatmaktadır. Oyunda da, Bay'ın "Özür dilerim, mutlu topluluğunuzu tedirgin etmek istemezdim bu kelimeyle [ölümle]" (Pakdil, 2014: 23) sözleri, yazarın "ironik bir anlatımla mutlu olduğunu zanneden bir kitleyi ölüm bahsiyle sarsmak iste[mesindedir]" (İlhan, 2013: 110). *Umut*'a yansıyan bu fikirler çerçevesinde, Pakdil'in genel mahiyetiyle insanı bilinçlendirme, onu irdeleme ve varoluş sırrını ona tekrar hatırlatma amacıyla etkili bir oyun kaleme aldığı söylenebilir.

Pakdil'n kurgusal figürlere yüklediği işlevler, onun çağın sorunlarının tespiti ve çözüm önerilerini dile getirerek ideal insanın inşasını tamamlar niteliktedir. Bu bağlamda *Umut*'un en önemli kişinin yazarın ideallerini aktaran Bay olduğu söylenebilir. Bay, oyunda evvela bir "yazar ürkekliği" ile ortaya çıkan ama daha sonra bir "devrimci oturmuşluğuyla" öne çıkan, "eylem yaşı"nda bulunan bir karakter olarak kurgulanır. Yazar *Umut*'taki çürüme, kent yozlaşması, tabiatın önemi, inanma ihtiyacı ve Tanrı'ya yönelmenin gerekliliğini Bay'ın dilinden verir. Bu yönleriyle Bay, sadece ailesini "kötü ruh"un tesirinden korumakla kalmayarak insanlığı koruma bilincini de temsil eder. Bu itibarla, sözleri ciddiyetle, vakarla ve inançla yüklü olan Bay, kimi zaman ayet ve hadislerin dilini de kullanır. Oyunda yer verilen olguların evrenselliğini, mekânın tüm yeryüzünü, zamanın da bütün zamanlar olduğunu belirginleştirmek için mecaz ve teşbihler kullanır. Pakdil, böylece fikirlerini sadece bir toplum, belirli bir zaman veya mekânla sınırlamamış, evrensel ölçekte insanın yaşadığı çağı idrak edebilmesinin ve Tanrı'ya yaklaşarak ideal insan olunabileceğinin altını çizmek istemiştir. *Umut*'un diğer kişileri de aynı şekilde belli değerleri temsil etmektedir. Sözelimi Bayan, bireyi kötü ruha karşı koruyan aile kurumunun en önemli temsilcisidir. Söylevci ve Soruşturmacı, olguları doğru idrak eden, olumsuzlukları gidermek için gerekli bilincin boyut ve hedefini belirleyen olumlu kişilerdir. Oyundaki Köylüler, saflığı, doğaya değer vermeyi, doğayla uyumu ve ona karşı sorumluluğu temsil ederken İşçiler ise emeği, alın terinin kıymetini, onuru ve sermayeye karşı örgütlenmeyi temsil eder.

Nuri Pakdil, *Umut* adlı oyununda evrensel değerleri (Tanrı, sevgi, aşk, şiiir, merhamet gibi.) önceleyerek insanın konumunu yeniden, nasıl ve nelerle şekil

alması gerektiği hususunda da önemli tespitlerde bulunur ve çözüm yolları da sunar. Pakdil'in denemelerinde teorize edilen hususlar, kurgusal atmosfer içinde yinelenerek / yenilenerek kuvvetli bir şekilde vurgulanmış olur: "Kutsal Kitap, insana, sürekli olarak, ruhun gereksinmelerini duyurmaya çalışır, iç dünyasını yorumlamaya çağırır insanı. Bunu için. Kutsal Kitabı okudukça bilincimiz genişler, evrensel boyutlara ulaşırız. Evrensel bir görevle yüklü olduğunu anlar insan Kutsal Kitabı her okuyuşunda. Korku ile umut iki kanadıdır uçağın. Bunlar olmaksızın geçemeyiz acıları, yıkımları, mutlulukları. Çünkü bunlar da geçilmelidir. İnsan, geldiği her alanı aşmalı, ötelere ulaşmayı amaçlamalıdır. I hope so" (Pakdil, 2015: 166) sözleri ile âdeta çağın en gereksinim duyduğu unsuru, Tanrı olgusunu ve Kutsal Kitabı ayrıca onun evrensel öğretilerini dile getirmiştir. Çözüm yolunun ve kurtuluşun bu değerlerde olduğuna vurgu yaparak varoluş problemi üzerine de yol gösterici fikirler sunmuştur.

Sonuç

Yazar, şair ve aynı zamanda mütefekkir olan Nuri Pakdil, gerek edebi, gerek felsefi ve gerekse düşünsel anlamda Türk edebiyatında özgün yerini almıştır. Entellektüel ve devrimci duruşu, kaleme aldığı eserlerine yansımıştır. Genel olarak eserlerinde, Tanrı'dan uzaklaşma, modernizmin getirdiği yabancılaşma, yalnızlık, bunalım ile bu kavramların toplumsal alandaki yansımalarını anlatmıştır. Fikrî yönü, felsefi ve sanatsal bakışı yüksek olan Pakdil, kendi fikirlerini estetize ederek kurgusal metinlerinin de ana eksenine haline getirmiştir. Yazarın ilk tiyatrosu olan *Umut*'ta da, bu fikrî ve felsefi yön oldukça yoğunudur. Eserde, üzerinde hassasiyetle durulan konu, modernleşmeyle birlikte kendilik değerlerini var oluş amacını unutan insanın konumudur. Oyunun bu konuyu anlatırken farklı yöntem ve tekniklerle ele alındığı açıktır. Tiyatro sanatının unsurları da bu oyunda önemli temsiliyetlerle donatılmıştır. Bu durumun sebebi, yazarın klasik oyunlardan farklı olarak oyunu kurgulamış olmasıdır. Özellikle, oyunda, düşünme ve düşündürme, hatırlatma ile varoluş gayesini unutan insan olgusuna, bunu yeniden farklı ve etkili sözlerle hatırlatmak, duyurmak ana amaç ve en önemli unsur olarak görülmektedir.

Umut okuyucuya / izleyiciye, insanın varoluş amacını ve onun yüksek bir olguyla yaratıldığını, çağın ve kitle-insanın anlamını Tanrı'ya yönelerek bulacağını göstermeyi hedeflemiştir. Evrenselliği yakalama fikri odağa alınarak kurgulanan eserde, insanın varoluş gayesi hatırlatılmış, teknolojik yozlaşmaya özgün bir üslupla değinilmiş, tabiatın insan ruhu için ne denli önemli olduğuna vurgu yapılmıştır. *Umut*, insanın konumunun yine onun seçimleriyle ve varoluş gayesiyle ortaya çıkacağını vurgular. Bu bağlamda oyun, izleyiciyi / okuru dışta tutmak yerine, onun seçim yapması doğrultusunda mesaj sunarak, onu değişime doğru yönlendirme kaygısı güder. Sonuç itibarıyla, Pakdil'in asıl maksadı bir

tiyatro metni aracılığıyla insanın özünü, yaratılış gayesini hatırlatmak, modern kent yaşamı içinde bunalan insanın, kuşatması altında bulunduğu sorunlardan kurtulmasının ancak Tanrı'ya yaklaşmak ve bu yolla ideal insanın kimlik inşasının mümkün olacağını vurgulamaktır.

Kaynakça

- ALVER, K. (2004). "Çağ Yorumu: Nuri Pakdil Düşüncesinde Ana İzlek". *Hece-Nuri Pakdil Özel Sayısı*. 85, 43-48.
- AYDEMİR, B. (2003). "Absürd Tiyatro (Uyumsuz) ve Yapısal Özellikleri". *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*. 4, 11-29.
- İPŞİROĞLU, Z. (1996). *Uyumsuz Tiyatroda Gerçekçilik*. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.
- LEKESİZ, Ö. (2004). "Korkudan Umuda Nuri Pakdil'in Oyunları". *Hece-Nuri Pakdil Özel Sayısı*. 85, 161-172.
- NUTKU, Ö. (2013). *Dram Sanatı*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- PAKDİL, N. (2014). *Bağlanma*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.
- _____, N. (2014). *Umut*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.
- _____, N. (2015). *Biat II*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.
- SAĞLIK, Ş. (2004). "Yaşayarak Yazan Yazarak Yaşayan Bir Yazar Nuri Pakdil". *Hece-Nuri Pakdil Özel Sayısı*. 85, 93-106.
- ŞAKAR, C. (2004). "Nuri Pakdil: Bağışlamıyor Toprak Gerileyeni". *Hece-Nuri Pakdil Özel Sayısı*. 85, 64-70.
- TOSUN, N. (2004). "Nuri Pakdil ve Yabancılaşma", *Hece-Nuri Pakdil Özel Sayısı*. 85, 116-127.
- YALOM, I. (2014). *Varoluşçu Psikoterapi*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.